4. POLITIKA UN SABIEDRĪBA

ĪPAŠĪBAS VĀRDS

Īpašības vārdu locīšana ar nenoteikto galotne

	Vienskaitlis							
	Īpašības vārds	Lietvārds			Īpašības vārds	Lietvārds		
		1.	2.	3.		4.	5.	6.
Kas?	lab-**s**	tēvs	brālis	tirgus	lab-**a**	māsa	māte	zivs
Kā?	lab-**a**	tēva	brāļa	tirgus	lab-**as**	māsas	mātes	zivs
Kam?	lab-**am**	tēvam	brālim	tirgum	lab-**ai**	māsai	mātei	zivij
Ko?	lab-**u**	tēvu	brāli	tirgu	lab-**u**	māsu	māti	zivi
Kur?	lab-**ā**	tēvā	brālī	tirgū	lab-**ā**	māsā	mātē	zivī
	Daudzskaitlis							
Kas?	lab-**i**	tēvi	brāļi	tirgi	lab-**as**	māsas	mātes	zivis
Kā?	lab-**u**	tēvu	brāļu	tirgu	lab-**u**	māsu	māšu	zivju
Kam?	lab-**iem**	tēviem	brāļiem	tirgiem	lab-**ām**	māsām	mātēm	zivīm
Ko?	lab-**us**	tēvus	brāļus	tirgus	lab-**as**	māsas	mātes	zivis
Kur?	lab-**os**	tēvos	brāļos	tirgos	lab-**ās**	māsās	mātēs	zivīs

Īpašības vārdu locīšana ar noteikto galotne

	Vienskaitlis							
	Īpašības vārds	Lietvārds			Īpašības vārds	Lietvārds		
		1.	2.	3.		4.	5.	6.
Kas?	lab-**ais**	tēvs	brālis	tirgus	lab-**ā**	māsa	māte	zivs
Kā?	lab-**ā**	tēva	brāļa	tirgus	lab-**ās**	māsas	mātes	zivs
Kam?	lab-**ajam**	tēvam	brālim	tirgum	lab-**ajai**	māsai	mātei	zivij
Ko?	lab-**o**	tēvu	brāli	tirgu	lab-**o**	māsu	māti	zivi
Kur?	lab-**ajā**	tēvā	brālī	tirgū	lab-**ajā**	māsā	mātē	zivī
	Daudzskaitlis							
Kas?	lab-**ie**	tēvi	brāļi	tirgi	lab-**ās**	māsas	mātes	zivis
Kā?	lab-**o**	tēvu	brāļu	tirgu	lab-**o**	māsu	māšu	zivju
Kam?	lab-**ajiem**	tēviem	brāļiem	tirgiem	lab-**ajām**	māsām	mātēm	zivīm
Ko?	lab-**os**	tēvus	brāļus	tirgus	lab-**ās**	māsas	mātes	zivis
Kur?	lab-**ajos**	tēvos	brāļos	tirgos	lab-**ajās**	māsās	mātēs	zivīs

Galvenie noteiktās un nenoteiktās galotnes locīšanas noteikumi

Lietošanas nosacījumi	Nenoteiktā galotne	Noteiktā galotne
Ja tekstā objektu nosauc pirmo reizi	*Aiz meža ir vec**a** māja.*	
Ja tekstā objektu nosauc atkārtoti		*Tajā vec**ajā** mājā neviens nedzīvo.*
Ar vietniekvārdiem vārdiem *dažs, kāds/viens*	*Dažas saulain**as** dienas* *Viens liel**s** notikums.*	
Ar vietniekvārdiem *mans, tavs, viņa, viņas, viņu, mūsu, jūsu*		Tavs skaist**ais** sapnis. Mana lieliskā ideja.
Ar vietniekvārdu *savs*		Parādi savu jaun**o** mašīnu!
Ar vietniekvārdiem *jebkurš, jebkāds; kaut kas, šāds, tāds, kāds, daži*	*Strādāju jebkuru fiziskā darbu. Šeit aug tikai dažas neliel**as** priedes.*	
Kārtas skaitļa vārdi		*pirm**ais**, otr**ais**, treš**ais***
Atsevišķus īpašības vārdus		*centrāl**ais**, augšēj**ais**, apakšēj**ais**, priekšēj**ā**, pēdēj**ā***
Salīdzinājumos un frazeoloģismos	*Meln**s** kā velns.* *Tas gan ir ciet**s** rieksts.*	
Terminoloģiskos vārdu savienojumos		*brīv**ais** elektrons, aukst**ais** ierocis, šķidr**ās** ziepes*
Ģeogrāfiskajos nosaukumos		*Meln**ā** jūra, Zil**ais** kalns*
Iestāžu nosaukumos		*Augstāk**ā** tiesa, profesionāl**ās** izglītības iestāde*
Lietvārdi, kas atvasināti no īpašības vārdiem ar noteikto galotni		*rakst**āmais**, ēd**amais**, brauc**amais**, mīļ**ākais**, vecāk**ais**, galven**ā***

VIETNIEKVĀRDS

Iedalījuma grupa	Vietniekvārdi	Funkcijas / nozīme
Personu vietniekvārdi	*es, tu, mēs jūs, viņš, viņa, viņi, viņas*	Nosauc personas, kas piedalās runā.
Atgriezeniskais vietniekvārds	*sevis*	Norāda, ka darbība vērsta uz pašu darītāju.
Norādāmais vietniekvārds	*tas, tā, tie, tās, šis, šī, šie, šās*	Norāda uz dzīvām būtnēm, priekšmetiem.
Piederības vietniekvārdi	*mans. mana, tavs, tava, savs, sava, mani, manas, tavi, tavas, savi, savas*	Norāda uz piederību kādai personai.
Jautājamais vietniekvārds	*kas, kāds, kāda, kādi, kādas; kurš, kura, kuri, kuras*	Ievada jautājumu.
Attieksmes vietniekvārds		Ievada palīgteikumu saliktā pakārtotā teikumā.
Nenoteiktais vietniekvārds	*kas, kurš, kāds, dažs, cits, kaut kas, kaut kāds, kaut kurš, diez(in) kas, diez(in) kāds, diez(in) kurš, nez(in) kas, nez(in) kurš, nez(in) kāds, dažs labs, viens otrs, jebkas, jebkurš, jebkāds*	Norāda uz nepazīstamiem priekšmetiem, dzīvām būtnēm vai to nenoteiktām pazīmēm.
Noteiktais vietniekvārds	*katrs, katra, ikkatrs, ikkatra, ikkurš, ikkura, ikviens, ikviena, viss, abi, abas, pats, pati*	Norāda uz priekšmetiem vai dzīvām būtnēm kā uz kaut ko noteiktu un pazīstamu.
Noliegtie vietniekvārdi	*nekas, nekāds, nekāda, neviens, neviena*	Norāda uz noliegumu.

Piederības vietniekvārdu *savs, sava* locīšana

	Vīriešu dzimte				Sieviešu dzimte			
	Vienskaitlis		Daudzskaitlis		Vienskaitlis		Daudzskaitlis	
kas?	sav-**s**	brālis	sav-**i**	brāļi	sav-**a**	māsa	sav-**as**	māsas
kā?	sav-**a**	brāļa	sav-**u**	brāļu	sav-**as**	māsas	sav-**u**	māsu
kam?	sav-**am**	brālim	sav-**iem**	brāļiem	sav-**ai**	māsai	sav-**ām**	māsām
ko?	sav-**u**	brāli	sav-**us**	brāļus	sav-**u**	māsu	sav-**as**	māsas
kur?	sav-**ā**	brālī	sav-**os**	brāļos	sav-**ā**	māsā	sav-**ās**	māsās

Atgriezeniskā vietniekvārds *sevis* locīšana

	Vienskaitlis
kas?	-
kā?	sevis
kam?	sev
ko?	sevi
kur?	sevī

DIVDABJI

Lokāmais darāmās kārtas tagadnes divdabis ar (*-ošs, -oša*)

Nenoteiksme	Īstenības izteiksmes tagadnes 1. persona	Divdabis	
		Vienskaitlis	Daudzskaitlis
tapt	top-u	top-**oš**s, top-**oš**a top-**oš**ais, top-**oš**ā	top-**oš**i, top-**oš**as top-**oš**ie, top-**oš**ās
dejot	dejoj-u	dejoj-**oš**s, dejoj-**oš**a dejoj-**oš**ais, dejoj-**oš**ā	dejoj-**oš**i, dejoj-**oš**as dejoj-**oš**ie, dejoj-**oš**ās
rakstīt	rakst-u	rakst-**oš**s, rakst-**oš**a rakst-**oš**ais, rakst-**oš**ā	rakst-**oš**i, rakst-**oš**as rakst-**oš**ie, rakst-**oš**ās
gulēt	guļ-u	guļ-**oš**s, guļ-**oš**a guļ-**oš**ais, guļ-**oš**ā	guļ-**oš**i, guļ-**oš**as guļ-**oš**ie, guļ-**oš**ās

Divdabim lieto nenoteikto un noteikto galotni. Lokāmais darāmās kārtas tagadnes divdabis saskaņojas ar lietvārdu dzimtē, skaitlī un locījumā, piemēram, *ziedoša ābele, ziedošas ābeles, ziedošs krūms, ziedoši ceriņi.* Šis divdabis nosauc kāda priekšmeta vai dzīvas būtnes stāvokli, kādā tas atrodas.

Lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabis (*-ams, -ama, -āms, -āma*)

Nenoteiksme	Īstenības izteiksmes tagadnes 1. persona	Divdabis	
		Vienskaitlis	Daudzskaitlis
likt	liek-u	liek-**am**s, liek-**am**a liek-**am**ais, liek-**am**ā	liek-**am**i, liek-**am**as liek-**am**ie, liek-**am**ās
dejot	dejoj-u	dejoj-**am**s, dejoj-**am**a dejoj-**am**ais, dejoj-**am**ā	dejoj-**am**i, dejoj-**am**as dejoj-**am**ie, dejoj-**am**ās
rakstīt	rakst-u	rakst-**ām**s, rakst-**ām**a rakst-**ām**ais, rakst-**ām**ā	rakst-**ām**i, rakst-**ām**as rakst-**ām**ie, rakst-**ām**ās
dziedāt	dzied-u	dzied-**am**s, dzied-**am**a dzied-**am**ais, dzied-**am**ā	dzied-**am**i, dzied-**am**as dzied-**am**ie, dzied-**am**ās

Divdabim lieto nenoteikto un noteikto galotni. Lokāmais ciešamās kārtas tagadnes divdabis izsaka iespējamību par kādas darbības norises vietu vai kāda priekšmeta lietojumu. Divdabis saskaņojas ar lietvārdu dzimtē, skaitlī un locījumā, piemēram, *lasāma grāmata, zināms notikums, zināmam notikumam.* Šos divdabjus neveido no atgriezeniskajiem darbības vārdiem.

Lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabja locīšana

Jautājums	Vienskaitlis	Daudzskaitlis
Kas?	pazīst-**am**s pazīst-**am**a	pazīst-**am**i pazīst-**am**as
Kā?	pazīst-**am**a pazīst-**am**as	pazīst-**am**u pazīst-**am**u
Kam?	pazīst-**am**am pazīst-**am**ai	pazīst-**am**iem pazīst-**am**ām
Ko?	pazīst-**am**u pazīst-**am**u	pazīst-**am**us pazīst-**am**as
Kur?	pazīst-**am**ā pazīst-**am**ā	pazīst-**am**os pazīst-**am**ās

Atceries!

- Lokāmos ciešamās kārtas tagadnes divdabjus neveido no atgriezeniskajiem darbības vārdiem.
- Ja darbības vārds nenoteiksmē beidzas ar *-īt, -ināt,* tad lokāmā ciešamās kārtas tagadnes divdabja izskaņā ir garais patskanis *ā,* piemēram, *las**ā**ms, rakst**ā**ms.*

Lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabis *(-ts, -ta*)

Nenoteiksme	**Divdabis**	
	Vienskaitlis	**Daudzskaitlis**
nes-t	nes-**ts**, nes-**ta**	nes-**ti**, nes-**tas**
zīmē-t	zīmē-**ts**, zīmē-**ta**	zīmē-**ti**, zīmē-**tas**
rakstī-t	rakstī-**ts**, rakstī-**ta**	rakstī-**ti**, rakstī-**tas**
dziedā-t	dziedā-**ts**, dziedā-**ta**	dziedā-**ti**, dziedā-**tas**

Divdabim lieto nenoteikto un noteikto galotni. Divdabis saskaņojas ar lietvārdu dzimtē, skaitlī un locījumā, piemēram, *uzcelts nams, apspriesti jautājumi, lasīta grāmata, zīmēta pastkarte.* Šos divdabjus neveido no atgriezeniskajiem darbības vārdiem. Lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabis izsaka jau notikušu darbību.

IESPRAUDUMI

Iespraudumi ir vārdi vai vārdu grupas, kas norāda runātāja attieksmi pret izsacīto, izsaka kādu piezīmi par teikuma saturu vai precizē, paskaidro teikuma saturu.

Iesprausti vārdi	Iespraustu vārdu grupas	Iespraustas teikuma daļas
pirmkārt *manuprāt* *liekas* *iespējams* *šķiet* *zināms* *protams*	*paldies Dievam* *taisnību sakot* *tavu laimi* *citiem vārdiem* *pēc manām domām*	*kaut kas neticams* *ja atmiņa neviļ* *tas nevar būt* *tas sen zināms*

Rakstot iespraudumus atdala ar komatiem, iekavām. Plašākus iespraudumus var ievadīt vārdi vai vārdu grupas, ko no pārējā teikuma atdala ar pieturzīmēm.
Tā veidojas paskaidrojošas vārdu grupas.

Ar pieturzīmēm atdala	Ar pieturzīmēm neatdala
protams *cerams* *šķiet* *kā mēdz teikt* *tiesa* *pēc viņa domām* *manuprāt* *pirmkārt* *proti* *respektīvi* *tas ir* *paldies Dievam* *ja atmiņa neviļ*	*savukārt* *patiesībā* *retāk* *tāpat kā* *galvenokārt* *laikam* *varbūt*

VIENLĪDZĪGI TEIKUMA LOCEKĻI

Vienlīdzīgi teikuma locekļi ir viena veida teikuma locekļi, kas atbild uz vienu un to pašu jautājumu, paskaidro vienu un to pašu vārdu un starp tiem ir sakārtojuma attieksmes, piemēram, *Mūsdienās jaunie*ši reti *apmeklē* ***teātri***, ***operu*** *vai* ***izstādes****. (Ko mūsdienās jaunieši reti apmeklē?)*

- Ja vienlīdzīgi teikuma locekļi ir bezsaikļa saistījumā, tad tos citu no cita vienmēr atdala ar komatu, piemēram, *Vecais vīrs sveicienam sniedza* ***lielu, sastrādātu*** *roku.*
- Ja vienlīdzīgus teikuma locekļus saista saikļi *un, vai, jeb,* tad komats to priekšā nav jāliek, piemēram, *Vecais vīrs sveicienam sniedza* ***lielu un sastrādātu*** *roku.* Ja šie saikļi atkārtojas, tad katra atkārtotā saikļa priekšā komats ir jāliek, piemēram, *Vīrietis atskatījās un pamāja sveicienu, un devās tālāk.*
- Ja vienlīdzīgus teikuma locekļus saista saikļi *bet, arī, kā arī, taču, tomēr, toties, ne, nevis, kaut gan, kaut arī, lai gan, lai arī* vai apstākļa vārds *tāpat,* tad šo vārdu priekšā vienmēr jāliek komats, piemēram, *Plastmasai paredzētajā atkritumu konteinerā nedrīkst mest plastmasas rotaļlietas un sadzīves priekšmetus,* ***kā arī*** *vienreizlietojamos traukus*.

VIENLĪDZĪGI TEIKUMA LOCEKĻI UN VISPĀRINOŠAIS VĀRDS

Vienlīdzīgus teikuma locekļus var saistīt ar kādu vispārinošu vārdu, kas apvieno visas nosauktās lietas. Rakstot teikumu, kurā ir vienlīdzīgi teikuma locekļi un vispārinošais vārds, jāievēro vairāki pieturzīmju lietošanas gadījumi.

Pieturzīmju lietojums	**Piemērs**
… V: v, v, v, v un v.	*Svarīgs ir brīvprātīgo **darbs:** apkārtnes uzkopšana, iešana rotaļās ar bērniem, pasākumu organizēšana, palīdzēšana mācībās un informatīvu materiālu sagatavošana.*
… v, v, v, v, v – V.	*Apkārtnes uzkopšana, iešana rotaļās ar bērniem, pasākumu organizēšana, palīdzēšana mācībās un informatīvu materiālu sagatavošana – **tas** parasti ir brīvprātīgo darbs.*
… V – v, v, v, v, v – … .	*Brīvprātīgo **darbā** – apkārtnes uzkopšanā, iešana rotaļās ar bērniem, pasākumu organizēšanā, palīdzēšanā mācībās, informatīvu materiālu sagatavošanā – iesaistās daudz cilvēku.*
V – v, v, v, v, v – V … .	***Visur** – apkārtnes uzkopšanā, ejot rotaļās ar bērniem, pasākumu organizēšanā, palīdzībā mācībās, informatīvu materiālu sagatavošanā – **visur** ir vajadzīgs brīvprātīgo darbs.*
V, kā v, v, v, v, v, … .	*Brīvprātīgo **darbā, kā** apkārtnes uzkopšanā, iešana rotaļās ar bērniem, pasākumu organizēšanā, palīdzēšanā mācībās, informatīvu materiālu sagatavošanā, iesaistās daudz cilvēku.*
Tādā V kā v, v, v, v, v … .	***Tādā** brīvprātīgo **darbā kā** apkārtnes uzkopšanā, iešana rotaļās ar bērniem, pasākumu organizēšanā, palīdzēšanā mācībās, informatīvu materiālu sagatavošanā iesaistās daudz cilvēku.*

Lietotie apzīmējumi: V – vispārinošais vārds, v – vienlīdzīgi teikuma locekļi.